

arhitekton

Knjiga 9.

ARTRESOR NAKLADA

STUDIJE I MONOGRAFIJE
INSTITUTA ZA POVIJEST UMJETNOSTI

Knjiga 61.

Za izdavača

SILVA TOMANIĆ KIŠ

Za suizdavača

KATARINA HORVAT-LEVAJ

Urednica

KATARINA HORVAT-LEVAJ

Recenzenti

dr. sc. BORKA BOBOVEC

dr. sc. BERISLAV VALUŠEK

Fotografije

MARKO ERCEGOVIĆ

ANTUN BAĆE

Oblikovanje

FRANJO KIŠ, ARTRESOR NAKLADA

Lektura i korektura

ROSANDA TOMETIĆ

© ArTresor naklada, Zagreb 2023.

Nijedan dio ove knjige ne smije se umnožavati, fotokopirati te na bilo koji način pohranjivati ili reproducirati bez pismenog dopuštenja izdavača.

ANTUN BAĆE

ARHITEKTURA
DUBROVNIKA
IZMEĐU
DVA SVJETSKA RATA

ARTRESOR NAKLADA

ZAGREB, 2023.

Sadržaj

Predgovor	11
-----------	----

Tradicija i regionalizam – značenje u kontekstu dubrovačke regije	13
---	----

Dubrovnik od pada Republike do završetka Prvoga svjetskog rata (1806. – 1918.)	21
--	----

Političke i gospodarske okolnosti	23
Kulturni život	24
Demografska kretanja i širenje grada	26
Razvoj infrastrukture	27
Javni prostori i urbana oprema	32
Stručne službe	34
Zaštita graditeljske baštine	35
Fortifikacijski krajolik	37
Javne građevine	39
Sakralne građevine i sepulkralni prostori	44
Poslovne i industrijske građevine	49
Industrija stranaca	51
Reprezentativno individualno stanovanje	54
Stambene zgrade	67

Dubrovnik između dva svjetska rata – društveni okvir	73
--	----

Demografska kretanja, upravni ustroj i političke okolnosti	75
--	----

Gospodarstvo	80
Kultura, umjetnost, prosvjeta i sport	84
Slika grada	89

Opće odrednice urbanizacije međuratnog Dubrovnika 103

Vizije razvoja	105
Komunalni problemi	106
Urbani razvoj	109
Pokušaji regulacije pojedinih gradskih predjela	111
Intenzitet, tematska zastupljenost i područja nove izgradnje	121
Sudionici, postupak i dinamika građenja	129
Arhitektonski natječaji	135
Društvo »Dub« i uređenje javnih prostora	139
Odnos prema graditeljskoj baštini	143

STVARAOCI I NJIHOVA DJELA 151

Ivo Ćurlica i »arhitekti – činovnici« 155

Ivo Ćurlica	158
Petar Osghian	163
Damjan Lučić-Roki	166
Stjepan Wulpe	174
Ivan Juričević	174
Ivan Ivačić	176
Fridrih Valenta	184

Doprinos projektanata iz drugih sredina tijekom trećega desetljeća 20. stoljeća 193

Jiří Stibral i češki graditelji	195
Ivan Meštrović	203

Braća Eduard i Danilo Žagar	206
Ćiril Metod Iveković	209
Aleksandar Freudereich i Pavao Deutsch	210
Josip Costaperaria	211
Alfred Keller	212
Borislav Golubović	218
Milan Minić	221
Josip Kodl	222
Valerijan Rieszner	223

Uloga Koste Strajnića 225

»Za umjetničku aktivnost Dubrovnika«	227
»Dubrovnik bez maske« i parnica Ivačić – Strajnić	230
»Misli o čuvanju dalmatinske arhitekture« – kritički doprinos don Vinka Brajevića	232
»Prvi stvarni rezultati naše umjetničke akcije«	235
Kosta Strajnić i »arhitekti umjetnici«	236
Prema kraju četvrtoga desetljeća	236

Jože Plečnik i njegova škola 239

Jože Plečnik	242
Vinko Glanz	246
Mitja Švigelj	255
Stanislav Rohrman	257
Vladimir Šubic	258

Zagrebački krug 261

Mladen Kauzlarić i Stjepan Gomboš	264
Drago Galić	283
Lavoslav Horvat i Harold Bilinić	292
Juraj Denzler	306

Zdenko Strižić	314
Jovan Korka	316
Bela Auer	318
Ante Grgić	320
Vjekoslav Faltus	322
Božo Šuperina	323

Opus Nikole Dobrovića 325

Između Praga i Dubrovnika	328
Dubrovačko desetljeće	334

Jozo Dražić i dubrovački projektanti 361

Jozo Dražić	364
Miho Čakelja	378
Božidar Rašica	381
Ugo Vernazza	384
Drago Pogačić	386
Rikard Trostman	395
Vilim Doršner	402
Ante Bijelić	404
Konrad Fleck	407
Vinko Karlovac	410

Budimir Pervan i splitski krug 413

Budimir Pervan	416
Fabijan Kaliterna	428
Ksenija Grisogono	431
Lovro Perković	432

Ostvarenja ostalih jugoslavenskih i inozemnih projektanata tijekom četvrtoga desetljeća 20. stoljeća 433

Škodini zavodi Plzeň	435
----------------------	-----

Heinrich Lauterbach	437
Georges Appia	441
Poul Nørregaard	443
Bogdan Nestorović	445
Vojin Simeonović	447
Ivan Zdravković	448
Dušan Smiljanić	450
Ivan Pregelj	451
Isidor Reiss	452
Nekoliko važnijih realizacija neutvrđenog autorstva	454

Zaključna razmatranja 459

Opće značajke urbanističkog razvoja, arhitekture i graditeljstva Dubrovnika između dva svjetska rata	461
Arhitektura trećega desetljeća 20. stoljeća – prema redukciji stilskih reminiscencija i novim prostornim koncepcijama	464
Arhitektura Dubrovnika četvrtoga desetljeća 20. stoljeća – neprekinuti dijalog modernizma i tradicije	465

Katalog 469

Prilozi 545

Summary	547
Literatura	555
Nepotpisani novinski članci	584
Arhivski izvori	596
Izvori slikovnih priloga	598
Zahvale	602
Životopis	604
Kazalo osobnih imena	605

Predgovor

Pisati o dubrovačkoj arhitekturi i urbanizmu velika je privilegija i izazov, ali i vrlo težak zadatak. Kao svojevrsni paradoks, mogli bismo tome dodati i konstataciju da je zadatak to teži što je razdoblje novije. Navedeno se naravno ne odnosi na elementarna pitanja datacije i atribucije, nego na ono što čini bit bavljenja povijesnom arhitekturom i umjetničkim djelima uopće, a to je znanstveno utemeljena interpretacija i valorizacija. Nakon istraživanja srednjovjekovnoga planiranog grada unutar zidina s arheološkim slojem katedrala te valorizacije gotičko-renesansnih javnih i privatnih palača i ljetnikovaca, koje je obavilo nekoliko generacija povjesničara umjetnosti, trebalo je pokazati kako se u tu osebujnu cjelinu uklopilo razdoblje nakon potresa 1667. godine, kad slijeđenje stilskih trendova nije moglo biti glavni kriterij u oblikovanju arhitekture. Veliko istraživanje i obnova Dubrovnika nakon drugoga razornog potresa, onoga 1979., na određeni način pomogli protumačiti i dubrovački poslijepotresni barok. Spajanje parcela u velike komplekse, uvođenje terasa i zelenila unutar zidina te stvaranje jakih sakralnih akcenata, prepoznati su kao temeljne nove vrijednosti koje prožimaju dubrovačku arhitekturu sve do danas. No ostali su široki potezi novije arhitekture, koja markira prilaze gradu na Pilama i Pločama te daje obilježje njegovim predgrađima – Gružu, Lapadu, ali i drugim naseljima. Taj vrijedan građevinski fond, nepoznat i nepriznat pa stoga nerijetko i devastiran, našao je svojega dostojnog interpretatora u autoru ove monografije.

Antun Baće, povjesničar umjetnosti, rođen u Dubrovniku i školovan u Zagrebu, s kratkom praksom u Institutu za povijest umjetnosti, glavninu je svoje karijere posvetio zahtjevnom pozivu konzervatora u Konzervatorskom odjelu u Dubrovniku, čiji je bio i višegodišnji pročelnik. S praksom zaštite jednoga od najvrjednijih segmenata hrvatske graditeljske baštine, uspješno je spojio terensku upućenost konzervatora u građu s istraživanjima u arhivu, ali i s teorijskim prosuđivanjima znanstvenika, nužnim za interpretaciju arhitekture. Stoga odmah na početku svoje monografije, koja je obuhvatila gotovo 600 kuća, preispituje dosadašnje uvriježeno tumačenje dubrovačke međuratne arhitekture kroz prizmu utemeljenosti na tradiciji. Pitanje što pojam *tradicija* može značiti kad se primjenjuje na dubrovačku regiju, pomoglo je autoru u zaista maestralnom tumačenju kvalitativno raznorodne i kvantitativno impozantne materije. No upravo zbog očite ovisnosti međuratne arhitekture o graditeljskom nasljeđu, prisutne ne samo u Dubrovniku nego i šire na Mediteranu, Baće je morao raskrstiti s predrasudama o gubitku vrijednosti arhitekture nakon pada Dubrovačke

str. 4

Vila Rusalka na Boninovu

←

Vila Šeherezada u Sv. Jakovu

Republike. Založivši se za uspostavu kontinuiteta, najprije je znalački protumačio klasicistički i historicistički korpus koji prethodi međuratnom razdoblju. Pri tome je jednako važno bilo objasniti političke i kulturološke okolnosti tijekom francuske i austrijske uprave, kao i interpretirati samu arhitekturu.

Isto načelo primijenio je i na obradu merituma teme. U nekoliko nadahnutih poglavlja autor ocrtava velika očekivanja koja je donio završetak Prvoga svjetskog rata, ali i duboka razočaranja Dubrovčana u novoj jugoslavenskoj državi. Međutim, unatoč provincijskoj sredini, vitalitet potomaka moćnoga grada države rezultirao je visokim kulturnim dometima. Iako je prema autorovu tumačenju dubrovačka sredina imala mnogo više senzibiliteta za njegovanje književnosti i slikarstva negoli arhitekture, grad sa svojom nenadmašenom graditeljskom baštinom, ali i moćnim naručiteljima, ostaje u međuratnom razdoblju sredina privlačna za arhitekte iz bližeg i daljeg okružja. No izrazita dominacija stambene arhitekture u odnosu na javnu i sakralnu, kao i istodobna primjena različitih stilskih strujanja, od regionalizma, preko eklekticizma do modernizma, navela je autora da ustaljenu praksu kronološke i tipološke obrade zamijeni analizom arhitekata i njihovih opusa. U ključnom poglavlju »Stvaraoci i njihova djela« nalazimo više majstorski svrstanih grupacija, od domaćih graditelja do arhitekata iz drugih sredina, među kojima su i velika imena, poput Ivana Meštrovića i Ćirila Metoda Ivekovića. Posebno se analizira uloga konzervatora predvođenih karizmatičnim Kostom Strajničem, gorljivim zagovornikom moderne arhitekture i glavnim promicateljem najvažnijega modernog arhitekta djelatnog u Dubrovniku – Nikole Dobrovića. Nemali trag ostavio je i veliki slovenski arhitekt Jože Plečnik sa svojim učenicima. Ne zaostaje ni doprinos zagrebačkoga kruga arhitekata, među kojima se dakako ističu Mladen Kauzlarić i Stjepan Gomboš sa svojim antologijskim djelom gradske kavane. Kontrast nositeljima moderne čine Lavoslav Horvat i Harold Bilinić s monumentalnom neostilskom vilom brodoglasnika Boža Banca na Pločama koja se još jedanput na najvidljivijem mjestu u gradu poziva na baštinu dubrovačkih gotičko-renesansnih ljetnikovaca. Originalno tumačenje palače kao kompleksnoga arhitektonskog djela, koje nadilazi diskurs o kontinuitetu tradicije i modernitetu, moglo bi se primijeniti i na velik dio međuratne dubrovačke graditeljske baštine što zonama izvan obruča fortifikacija daje dostojanstveno lice. Sveobuhvatnost i sistematičnost kojom je Antun Baće interpretirao ovu do sada gotovo potpuno neobrađenu građu, može poslužiti kao uzor za sustavnu obradu svih arhitektonskih poglavlja jedinstvenoga grada Dubrovnika.

Katarina Horvat-Levaj